

รูปแบบการจัดการงานสาธารณูปการของวัดในตำบลคลองสี่ อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี*

MANAGEMENT MODEL FOR CONSTRUCTION AND RESTORATION OF THE MONASTERY IN KHLONG SI SUBDISTRICT, KHLONGLUANG DISTRICT, PATHUM THANI PROVINCE

พระครูสังฆรักษ์บุญธรรม ปุณฺณธมฺโม, ประเสริฐ ธิลา

Phrakhrusangkharak Boontham Punyadhammo, Prasert Thilao

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: ptham137@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1. ศึกษาสภาพทั่วไปในการจัดการงานสาธารณูปการ 2. กระบวนการจัดการงานสาธารณูปการ และ 3. นำเสนอรูปแบบการจัดการงานสาธารณูปการ ของวัดในตำบลคลองสี่ อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูปหรือคน ตรวจสอบสามเส้าข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไปในการจัดการงานสาธารณูปการของวัด ได้แก่ 1. จุดแข็ง คือ วัดได้รับความร่วมมือและความเคารพจากคนในชุมชนจากการสร้างเครือข่ายส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา 2. จุดอ่อน คือ วัดยังขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณ การมีทักษะในการบริหารจัดการ การขาดเครื่องมือที่สำคัญในการตรวจสอบความถูกต้อง และการจัดการพื้นที่ไม่เหมาะสมกับสภาพการใช้งาน 3. โอกาส คือ วัดมีการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนผ่านการท่องเที่ยว การใช้เทคโนโลยีเพิ่มประสิทธิภาพ สร้างความร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ และ 4. อุปสรรค คือ งบประมาณที่มีจำกัดต้องหางบประมาณเพิ่มเองจึงต้องใช้ทรัพยากรอย่างจำกัดและไม่เต็มศักยภาพ 2. กระบวนการจัดการงานสาธารณูปการ ได้แก่ 1. การบริหารสรรหาบุคลากร คือ การจัดโครงสร้างการบริหารให้ชัดเจนและการพัฒนาทักษะการสื่อสาร 2. การบริหารงบประมาณ คือ ใช้เทคโนโลยีติดตามการใช้จ่ายเพื่อความถูกต้องแม่นยำ 3. การบริหารวัสดุอุปกรณ์ คือ จัดการอย่างเป็นระเบียบ เลือกว่าวัสดุที่มีคุณภาพ การใช้เทคโนโลยีติดตามการเบิกจ่าย และ 4. การบริหาร

จัดการ คือ ส่งเสริมความร่วมมือชุมชน ใช้เทคโนโลยีสร้างระบบโปร่งใส ประสานงานกับภาครัฐ 3. รูปแบบการจัดการงานสาธารณูปการของวัด ได้แก่ 1. การบูรณปฏิสังขรณ์ คือ วางแผนให้ชัดเจน ตั้งกรรมการผู้เชี่ยวชาญ ใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ควบคุมคุณภาพวัสดุ 2. การพัฒนาวัด คือ ปรับภูมิทัศน์สิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก และ 3. การดูแลศาสนสมบัติ คือ การใช้เลือกเทคโนโลยีในการจัดการทรัพย์สิน

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการ; งานสาธารณูปการ; กระบวนการบริหาร; เทคโนโลยีเพื่อการจัดการ

Abstract

This research article aims to: 1. examine the general conditions of public utility management, 2. study the management process of public utility work, and 3. propose a management model for public utility services in temples located in Khlong Si Subdistrict, Khlong Luang District, Pathum Thani Province. The study employed a qualitative research methodology, using in-depth interviews with 25 key informants. Data were verified using triangulation and analyzed through content analysis and synthesis.

The results revealed that: 1. General Conditions of Public Utility Management included Strengths Temples gained community trust and cooperation through religious activity networks. Weaknesses A lack of financial support, limited management skills, insufficient monitoring tools, and poorly adapted spaces for utility functions. Opportunities Economic development through religious tourism, increased technological integration, and collaboration with external organizations. Threats Limited budget and resource constraints required temples to self-fund and manage resources under capacity. 2. Public Utility Management Process included Human Resource Management: Clear administrative structure and communication skills development. Budget Management Use of technology to track expenditures for accuracy. Material Management Organized systems, quality material selection, and technology-supported inventory tracking. Overall Management: Promoting community participation, creating transparency through technology, and coordinating with government sectors. and Model

for Public Utility Management included Renovation and Restoration: Strategic planning, formation of expert committees, efficient use of resources, and quality control of materials. Temple Development Environmental improvement and enhancement of facilities. Religious Asset Management Use of technology for effective property and asset management.

Keywords: Management Model; Public Utility Work; Management Process; Management Technology

บทนำ

หลังตรัสรู้พระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปยังราชคฤห์เพื่อโปรดพระเจ้าพิมพิสารที่พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระธรรมและถวายอุทยานเวฬุวันเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา เมื่อพระพุทธเจ้ารับแล้วทรงแสดงธรรมกถาแล้วทรงอนุญาตอารามแก่หมู่สงฆ์ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอาราม (วิ.ม. (ไทย) 4/59/71-72) ต่อมาภิกษุत्रीและคหบดีนิยมสร้างวัดถวายพระพุทธศาสนาและเมื่ออารามเกิดทรุดโทรม พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้บูรณะอารามเพื่อความสะอาดและปลอดภัย (วิ.จ. (ไทย) 7/294 /89-150) และยังเป็นการพัฒนาอาคารสถานที่ เช่น อุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ กุฏิ และถาวรวัตถุอื่น ๆ ซึ่งเป็นที่มาของศรัทธาในการบริจาคเพื่อสร้างหรือบูรณะศาสนสถาน ตามความเชื่อว่าจะให้ผลบุญสูงสุด สร้างแรงจูงใจให้พุทธศาสนิกชนหันมาเข้าวัดปฏิบัติธรรม เพิ่มพูนคุณภาพชีวิตในการพัฒนาจิตใจเพื่อให้พุทธศาสนิกชนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข (พระราชปริยัติโมลี (ไพฑูริย์ วิบุโล), 2554)

เมื่อพระพุทธศาสนาเริ่มเผยแผ่ไปทั่วชมพูทวีปพระภิกษุยังคงมีบทบาทในการดูแลและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน ทำให้วัดเจริญรุ่งเรืองเป็นศูนย์กลางของชุมชนทั้งในด้านศาสนา การศึกษาและวัฒนธรรม การบริจาคทรัพย์เพื่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานจึงได้รับความนิยมตามความเชื่อว่าเป็นกุศลสูงสุด อีกทั้งยังมีเหตุผลอื่นในการสร้างวัด เช่น สร้างให้เป็นวัดคู่บ้านคู่เมือง สร้างให้เป็นวัดประจำวังสำหรับพระมหากษัตริย์ใช้ประกอบพระราชพิธี สร้างให้เป็นวัดประจำรัชกาลหรือเป็นอนุสรณ์ในการอุทิศกุศลบุญแห่งการถวายที่ดินให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ประการสำคัญ คือ สร้างขึ้น ณ ที่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญตามคติหรือประเพณีนิยม (แน่งน้อย ศักดิ์ศรี, 2539) แม้ว่าพระวินัยจะจำกัดการสร้างกุฏิของพระภิกษุ แต่ไม่ห้ามการสร้างศาสนสถานอื่น ๆ ซึ่งต้องอาศัยประชาชนหน่วยงานภาครัฐ และชุมชนสนับสนุน การบริหารกิจการคณะสงฆ์อยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคมที่มีข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ซึ่งประกาศใช้ต้องไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัย เป็นเกณฑ์จัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ (กรมการศาสนา,

2540) บังคับบัญชาดูแลคณะสงฆ์ผู้ใดบังคับบัญชาให้อยู่ในสมณวิสัยอันเรียบร้อยดีงาม ยิ่งความศรัทธาให้เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับการบริหารจัดการตามหลัก ธรรมาธิปไตยอันเป็นหัวใจสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้โดยการใช้ธรรมเป็นหลักในการ บริหาร (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2549) ดังนั้น เจ้าอาวาสจำเป็นต้อง อาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารงานแต่ละคนที่จะทำงาน ให้บรรลุเป้าหมายซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการ ปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม (จันทรานี สงวนนาม, 2536) ในการบริหารจัดการงานสาธารณูปการให้เป็นสถานที่ถ่ายทอดพระธรรมคำสอนขององค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และสังคม ที่ถือเป็นภารกิจสำคัญที่คณะสงฆ์จะต้องปฏิบัติ (กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2540)

การจัดการงานสาธารณูปการภายในวัดของเจ้าอาวาสในยุคปัจจุบันต้องยอมรับว่า มีการเปลี่ยนแปลงไปในมิติต่าง ๆ เป็นอย่างมาก พระพุทธศาสนามีความจำเป็นในการ ก่อสร้างเสนาสนะและการบูรณะศาสนวัตถุต่าง ๆ ให้คงอยู่ในสภาพที่ดีเหมาะสม จำเป็นต้องมีรูปแบบการจัดการงานสาธารณูปการ ซึ่งเป็นข้อจำกัดและความท้าทายให้เจ้า อาวาสต้องอาศัยการบริหารจัดการอย่างไรให้เหมาะสม ด้วยเหตุผลและความสำคัญ ดังกล่าว จึงต้องการศึกษารูปแบบการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของวัด เพื่อให้ได้ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไป กระบวนการ และรูปแบบของการบริหารจัดการงาน สาธารณูปการ อันจะเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางในการนำไปปรับปรุงพัฒนาการบริหาร จัดการงานสาธารณูปการของวัด ให้ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญ ที่จะนำไปช่วยในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการจัดการงานสาธารณูปการของวัดในตำบลคลองสี่ อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการงานสาธารณูปการของวัดในตำบลคลองสี่ อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการจัดการงานสาธารณูปการของวัดในตำบลคลองสี่ อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบภาคสนาม (Field-Work Research/Field Study) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจในเชิงพื้นที่แล้วได้เห็นความเหมาะสมจึงคัดเลือกด้วยวิธีแบบเฉพาะเจาะจงถึงคุณสมบัติของผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัยนี้ โดยการพิจารณาจาก 1. เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะหรือเกี่ยวข้องกับสาขาวิชาที่ผู้วิจัยทำ 2. เป็นผู้มีความรู้ วิทยา ที่สามารถเชื่อถือได้สอดคล้องกับตำแหน่งหน้าที่การงานในหน่วยงาน ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดเป็น 4 กลุ่ม จึงได้สรุปออกมาเป็น 25 รูปหรือคน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structure In-Depth Interview) โดยร่างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแล้วนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาได้ตรวจสอบคุณภาพในถ้อยคำ สำนวนภาษาของข้อคำถาม โครงสร้างของประเด็นเนื้อหาคำถาม กรอบประเด็นและข้อคำถามสร้างเครื่องมือในการสัมภาษณ์ แล้วจึงตรวจสอบความเที่ยง ความตรงของเครื่องมือจากการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการงาน สาธารณูปการของวัดจากเอกสาร และผลงานการ วิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้มารวบรวม ประมวลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยเพื่อกำหนดแนวคิดในการสัมภาษณ์ นำข้อคำถามในการสัมภาษณ์ใช้คำถามปลายเปิดที่เป็นคำถามที่เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิด มีความคิดเห็นอย่างอิสระ ไม่มีการชักนำด้วยความคิดของผู้วิจัย รวมถึงการใช้คำถามที่มีความชัดเจนเข้าใจได้ง่าย เข้าใจตรงกันทุกฝ่าย นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมาให้ผู้ทรงวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้เกี่ยวกับหัวข้อการวิจัย และนำมาให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความชัดเจนของเนื้อหาและความเหมาะสมของการจัดเรียงลำดับความสำคัญ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาตลอดความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ในการสัมภาษณ์จริง นำข้อเสนอแนะของผู้ทรงวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ที่ปรึกษามาปรับแก้แนวทางการทำแบบสัมภาษณ์ ตรวจสอบแบบการสัมภาษณ์อีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะนำไปจัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ โดยตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือขอคำแนะนำจากที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้ จำนวน 5 รูปหรือคน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลต่าง ๆ ประกอบด้วย 1. แหล่งข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมข้อมูลจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ จากพระไตรปิฎก บทความ ข้อมูลที่เผยแพร่ทางออนไลน์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการจัดการงานสาธารณูปการของวัด ข้อมูลวัดและพระสังฆาธิการในเขตตำบลคลองสี่ อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 2. โดยการรวบรวมจากหนังสือ วารสารบทความ งานวิจัยเกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎีตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารการสัมภาษณ์เชิงลึก ตรวจสอบความซ้ำซ้อนของผู้ให้ข้อมูล ความซ้ำซ้อนเชิงวิชาการและความซ้ำซ้อนซึ่งกันและกัน แล้วนำมาจัดระเบียบทางเนื้อหาและสร้างบทสรุปเพื่อให้ได้ชุดของข้อมูลที่มีลักษณะเป็นนามธรรมแล้วนำมาเรียบเรียงและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายอธิบายและพรรณนาความ

ผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปในการจัดการงานสาธารณูปการของวัดในตำบลคลองสี่ อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 1. ด้านจุดแข็ง วัดเป็นศูนย์กลางศรัทธาของชุมชน มีบทบาทในการสอนคุณธรรมแก่เยาวชน ส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาและจิตวิญญาณรวมถึงโครงการช่วยเหลือผู้ยากไร้ นอกจากนี้ยังได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านทำให้การดำเนินงานมีความเข้มแข็งและส่งเสริมความสงบสุขในสังคม 2. ด้านจุดอ่อน วัดขาดงบประมาณ ทำให้การพัฒนาล่าช้าหรือไม่สมบูรณ์ อีกทั้งบางเจ้าอาวาสขาดทักษะบริหาร ส่งผลให้การดำเนินงานขาดความชัดเจน การจัดการพื้นที่ไม่เป็นระเบียบ ทำให้ใช้ประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ ปัญหาความไม่โปร่งใสในการบริหารทรัพย์สินกระทบต่อความเชื่อมั่นของประชาชน นอกจากนี้ การขาดการติดตามและประเมินผลทำให้ไม่สามารถปรับปรุงพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้การพัฒนาไม่ยั่งยืน 3. ด้านโอกาส วัดสามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ชุมชน การจัดกิจกรรมช่วยสร้างความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของประชาชน การใช้เทคโนโลยีเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารและเผยแพร่ข้อมูล การร่วมมือกับภาครัฐช่วยเสริมความเข้มแข็งของชุมชน นอกจากนี้ กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและส่งเสริมวัฒนธรรมช่วยพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การฝึกอบรมบุคลากรและสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายนอกช่วยในการพัฒนาวัดตรงกับความต้องการของชุมชนมากขึ้น 4. ด้านอุปสรรค วัดบางแห่งขาดงบประมาณ ทำให้ดำเนินโครงการล่าช้าหรือไม่สมบูรณ์ ขาดทักษะการบริหารของ

เจ้าอาวาสและบุคลากร ส่งผลให้การดำเนินงานไม่ราบรื่นและขาดประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ปัญหาความโปร่งใสในการบริหารทรัพย์สินทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่น การจัดการพื้นที่ภายในวัดไม่เหมาะสม ทำให้ใช้ประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ อีกทั้งการขาดการติดตามและประเมินผล ทำให้วัดไม่สามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

2. กระบวนการจัดการงานสาธารณูปการของวัดในตำบลคลองสี่ อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 1. ด้านการบริหารบุคลากร วัดมีโครงสร้างการบริหารชัดเจน จัดประชุมและอบรมบุคลากรสม่ำเสมอ พัฒนาทักษะการสื่อสารและส่งเสริมการทำงานเป็นทีม การพัฒนาผู้นำภายในวัดช่วยให้การบริหารงานราบรื่น การสร้างแรงจูงใจและกิจกรรมเสริมขวัญกำลังใจช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน อีกทั้งยังเน้นสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน 2. ด้านการบริหารงบประมาณ วัดนำเทคโนโลยีมาช่วยบริหารงบประมาณ เพิ่มความสะดวกและลดข้อผิดพลาด พร้อมร่วมมือกับชุมชนและองค์กรในการระดมทุนเพื่อความยั่งยืน มีการอบรมบุคลากรให้จัดการงบประมาณอย่างมีมาตรฐาน ติดตามและประเมินผลการใช้จ่ายอย่างต่อเนื่อง วางแผนการใช้จ่ายรอบคอบและจัดทำรายงานทางการเงินอย่างโปร่งใส จัดระเบียบเอกสารบัญชีเพื่อความสะดวกในการตรวจสอบ และตั้งคณะกรรมการบริหารงบประมาณเพื่อการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ 3. ด้านการบริหารวัสดุอุปกรณ์ วัดมีเจ้าหน้าที่ดูแลการใช้งานและจัดเก็บวัสดุอย่างเป็นระเบียบ พร้อมตรวจสอบสม่ำเสมอเพื่อป้องกันการสูญหาย เลือกใช้วัสดุคุณภาพดีและนำเทคโนโลยีมาช่วยติดตามการเบิกจ่าย จัดทำบัญชีวัสดุแยกประเภทเพื่อบริหารจัดการได้ง่ายขึ้น มีการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ในการดูแลและซ่อมแซมเพื่อลดค่าใช้จ่าย จัดเก็บวัสดุในสถานที่ปลอดภัย และกำจัดวัสดุที่หมดอายุอย่างเหมาะสม โดยพิจารณาวิธีใช้เคล็ดหรือบริจาคเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป 4. ด้านการบริหารจัดการ วัดส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน นำเทคโนโลยีมาใช้เพิ่มประสิทธิภาพและความโปร่งใส จัดทำรายงานและทบทวนแผนงานเพื่อปรับปรุงโครงการ ฝึกอบรมบุคลากรให้มีทักษะในการบริหารจัดการ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ประชาสัมพันธ์ข้อมูลเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วม ประสานงานกับภาครัฐเพื่อขอรับการสนับสนุน และแต่งตั้งคณะกรรมการติดตามผลเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามเป้าหมาย

3. รูปแบบการจัดการงานสาธารณูปการของวัดในตำบลคลองสี่ อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 1. ด้านการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ วัดวางแผนผังงานก่อสร้างอย่างชัดเจน แต่งตั้งกรรมการบริหารโครงการ ควบคุมงบประมาณให้โปร่งใส และออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้งานจริง การก่อสร้างสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่นและเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ควบคุมคุณภาพวัสดุ ตรวจสอบงานโดยผู้เชี่ยวชาญ ฝึกอบรมบุคลากร และประเมินผลเพื่อปรับปรุงการบริหารจัดการ

ในอนาคต 2. ด้านการพัฒนาวัดการ การพัฒนาวัดมุ่งเสริมสร้างบรรยากาศสงบสำหรับการปฏิบัติธรรม โดยปลูกต้นไม้และจัดสวนเพื่อความร่มรื่น ปรับปรุงภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ระบบไฟฟ้าและน้ำดื่ม เพื่อความสะดวกและปลอดภัยในการใช้พื้นที่พัฒนาพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางศาสนา เช่น พื้นที่สวดมนต์ และใช้เทคโนโลยีเผยแพร่ข่าวสารธรรมะออนไลน์ รักษาความยั่งยืนสิ่งแวดล้อมด้วยวิถีพุทธธรรมชาติดและการปลูกต้นไม้ที่มีประโยชน์ การร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ ช่วยพัฒนาวัดและชุมชนอย่างยั่งยืนในทุกด้าน และ 3. ด้านการดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติของวัด การบริหารจัดการทรัพย์สินและการเงินของวัดต้องโปร่งใสและเป็นระเบียบ โดยการแต่งตั้งไวยาวัจกรและผู้จัดการทรัพย์สินช่วยให้การทำงานชัดเจนและตรวจสอบได้ การจัดทำทะเบียนทรัพย์สินแยกประเภท พร้อมมอบหมายผู้รับผิดชอบ ช่วยให้การดูแลมีระเบียบ การทำบัญชีรายรับ-จ่าย โปร่งใสและเก็บรักษาเอกสารการเงินสำคัญในการป้องกันการทุจริต การใช้เทคโนโลยี เช่น โปรแกรมบัญชี ช่วยติดตามและตรวจสอบได้ง่ายขึ้น การตั้งคณะกรรมการตรวจสอบภายใน และการฝึกอบรมบุคลากรเสริมประสิทธิภาพการบริหาร การสร้างความตระหนักในชุมชน ช่วยให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพย์สินอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพทั่วไปในการจัดการงานสาธารณูปการของวัดในตำบลคลองสี่ อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี โดยภาพรวม ได้แก่ จุดแข็ง คือ วัดได้รับความเคารพจากชุมชน พระสงฆ์มีบทบาทผู้นำทางจิตวิญญาณ วัดเป็นศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชน การจัดการกิจกรรมเน้นกุศลโดยไม่เน้นผลกำไร วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ จุดอ่อน คือ การขาดแคลนงบประมาณ ขาดความรู้ด้านการบริหารจัดการ การจัดการพื้นที่ไม่เป็นระเบียบ การบริหารงานที่ไม่โปร่งใส ขาดการติดตามประเมินผล โอกาส คือ การขยายตัวด้านการท่องเที่ยว ความต้องการพัฒนาของชุมชน การจัดการกิจกรรมทางศาสนาและสังคมที่เพิ่มขึ้น การบริหารจัดการที่เน้นการกุศลไม่เน้นผลกำไร การพัฒนาเทคโนโลยีที่เพิ่มขึ้น อุปสรรค คือ ปัญหางบประมาณที่ไม่เพียงพอ บุคลากรขาดความรู้ในการจัดการ ความไม่โปร่งใสในการบริหารงบประมาณ การใช้ทรัพยากรและพื้นที่ไม่เต็มประสิทธิภาพ การตรวจสอบติดตาม ประเมินผลที่ไม่ชัดเจน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระปลัดนพรัตน์ สุขเมธ (2565) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดในจังหวัดนนทบุรี พบว่า สภาพทั่วไป ด้านจุดแข็ง วัดมีเจ้าหน้าที่ทำบัญชีรายรับรายจ่าย มีคณะกรรมการวัดเข้ามาดูแลทรัพย์สินของวัด แต่การทำบัญชีของวัดยังไม่เป็นระบบเพราะมีบุคลากรด้านนี้ไม่เพียงพอ สถานะของวัดเป็นนิติบุคคลสามารถทำนิติกรรมได้เอง แต่ที่ดินของวัดไม่สามารถขายและแปลงเป็นสินทรัพย์อื่นได้และวัดไม่สามารถนำเงินมาลงทุนเพื่อเพิ่มมูลค่าได้ด้วย

2. กระบวนการจัดการงานสาธารณูปการ ตำบลคลองสี่ อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี พบว่า มี 4 ด้านหลัก ทั้งนี้ อาจจะเนื่องจากว่า การบริหารงานบุคลากรวัดต้องจัดให้มีโครงสร้างที่ชัดเจน การบริหารงบประมาณวัดต้องใช้เทคโนโลยีจัดการงบประมาณ การบริหารวัสดุอุปกรณ์คือวัดต้องจัดการดูแลวัสดุให้ใช้ได้โดยให้เป็นไปตามระเบียบและการบริหารจัดการคือวัดต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐให้สนับสนุนการพัฒนาวัดและชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูชลธารโสภิต (สายชล จิตตคุตโต) (2565) ได้ทำวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จังหวัดปทุมธานี พบว่า แนวทางในการบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จังหวัดปทุมธานี คือ 1. การบริหารงานบุคคลมีการประเมินผล การปฏิบัติงานอย่างโปร่งใสและยุติธรรม ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรให้มีความสามารถสูงสุดและปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบ 2. การบริหารงบประมาณ ส่งเสริมการใช้สื่อการเรียนการสอนออนไลน์ในสถานการณ์โรคระบาด การบริหารงบประมาณต้องโปร่งใสและมีประสิทธิภาพในการบรรลุวัตถุประสงค์ 3. การบริหารงานทั่วไป ดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม และ 4. ให้บริการแก่บุคลากรและชุมชนด้วยความรับผิดชอบและคุณภาพเพื่อส่งเสริมการปฏิบัติงานของศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

3. รูปแบบการจัดการงานสาธารณูปการของวัดในตำบลคลองสี่ อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี พบว่า 1. การก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ วัดมีแผนผังและการจัดการที่ชัดเจนในการก่อสร้างและซ่อมแซม ทั้งนี้ อาจจะเนื่องจากว่า การแต่งตั้งกรรมการและการตรวจสอบการเงินอย่างโปร่งใสเพื่อให้โครงการมีประสิทธิภาพและคุ้มค่ารวมทั้งการมีส่วนร่วมจากชุมชนและการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม 2. การพัฒนาวัด การพัฒนาวัดเน้นการสร้างบรรยากาศที่สงบและเหมาะสมกับการปฏิบัติธรรมโดยการปรับปรุงภูมิทัศน์ ระบบสาธารณูปโภค และการใช้เทคโนโลยีในการเผยแพร่ธรรมะรวมถึงการร่วมมือกับองค์กรอื่นเพื่อความยั่งยืนของวัดและชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูศรีปริยัติวิสุทธิ (โกวิท อภิปัญญา) (2565) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวนโยบายแห่งรัฐอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา : การพัฒนางานสาธารณูปการต้นแบบของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครราชสีมา พบว่า 1. สภาพการพัฒนางานสาธารณูปการ คือ มีการพัฒนาต่อเนื่อง มีจุดเด่นสวยงาม แต่บางวัดขาดการจัดการแบบแผนอาคารต่าง ๆ 2. การพัฒนาวัดต้นแบบ ได้แก่ ด้านการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน ด้านกิจการอันเกี่ยวกับวัด ด้านกิจการของวัดอื่น ๆ ด้านการศาสนสมบัติของวัด ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ คือ จำเป็นต้องใช้วิธีการที่หลากหลายและกิจกรรมจะมีความเกี่ยวข้องกับหน่วยงานภายนอกวัด และ 3. การบูรณาการวัดต้นแบบจะต้องดำเนินการด้านการพัฒนาของพระสงฆ์ เน้นมีส่วนร่วมกับประชาชนในกิจกรรมการ

พัฒนาของชุมชน ร่วมกันแสวงหาทรัพยากรการจัดการ ร่วมดำเนินการหรือบริหารจัดการ โครงการให้เกิดประโยชน์ในเชิงการพัฒนา บูรณาการกิจกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชน

3. การดูแลรักษาศาสนสมบัติ พบว่า การบริหารทรัพย์สินและการเงินของวัดต้องโปร่งใส และมีระเบียบโดยการแต่งตั้งผู้จัดการที่ชัดเจน ทั้งนี้ อาจจะเนื่องจากว่า การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าช่วยในการติดตามทรัพย์สินและการฝึกอบรมบุคลากรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฤติมาศ พรหมอารักษ์ (2564) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการศาสนสมบัติของวัดในตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม พบว่า แนวทางการจัดการศาสนสมบัติของวัดในเขตตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม ตามกระบวนการจัดการ คือ กระบวนการที่เจ้าอาวาสและคณะบุคคลจัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยความร่วมมือร่วมใจของเจ้าอาวาสกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในองค์กร การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานการจัดการศึกษาศาสนสมบัติของวัดตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยแนวทางการพัฒนาการจัดการศาสนสมบัติวัดทั้ง 5 รูปแบบ ดังนี้ 1. การบริการศาสนสมบัติวัด เน้นการบริการในลักษณะสงเคราะห์ประชาชนตามหลักเมตตาธรรมใช้ที่ดินวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด 2. การควบคุมศาสนสมบัติวัด เน้นการควบคุมตรวจสอบโดยปรับเปลี่ยนไปตามความสำคัญของปัจจัย 3. การแต่งตั้งบุคลากรที่ดูแลรักษาและดำเนินการเน้นการแต่งตั้งตามความเหมาะสมกับปัจจัยด้านใดด้านหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการจัดการศาสนสมบัติของวัด 4. การทำบัญชีรักษาศาสนสมบัติวัดและเงินผลประโยชน์ของวัดเน้นวิธีการจัดทำบัญชีตามที่กฎหมาย กำหนด และ 5. รูปแบบบัญชีให้เป็นรูปแบบที่เหมาะสม โดยดำเนินการปรับปรุงแบบบัญชีตามความเหมาะสมกับสภาพที่ผู้ปฏิบัติสามารถจัดทำบัญชีได้

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการงานสาธารณูปการของวัดในตำบลคลองสี่ อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี สามารถสรุปองค์ความรู้ได้ ดังนี้

1. สภาพทั่วไปในการจัดการงานสาธารณูปการของวัดในตำบลคลองสี่ อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 1. จุดแข็ง (Strengths) วัดเป็นศูนย์กลางศาสนาและวัฒนธรรมที่ได้รับความเคารพ สร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชนและส่งเสริมกิจกรรมสังคม พระสงฆ์มีบทบาทนำทางจิตใจ วัดยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจและสร้างรายได้ให้ชุมชน 2. จุดอ่อน (Weaknesses) วัดมักขาดแคลนงบประมาณและบุคลากรที่มีทักษะบริหารจัดการ ทำให้การดำเนินงานไม่เป็นระบบและใช้ทรัพยากรไม่มีประสิทธิภาพ การจัดสรรพื้นที่ไม่เหมาะสมอาจลดประโยชน์ในการใช้งาน

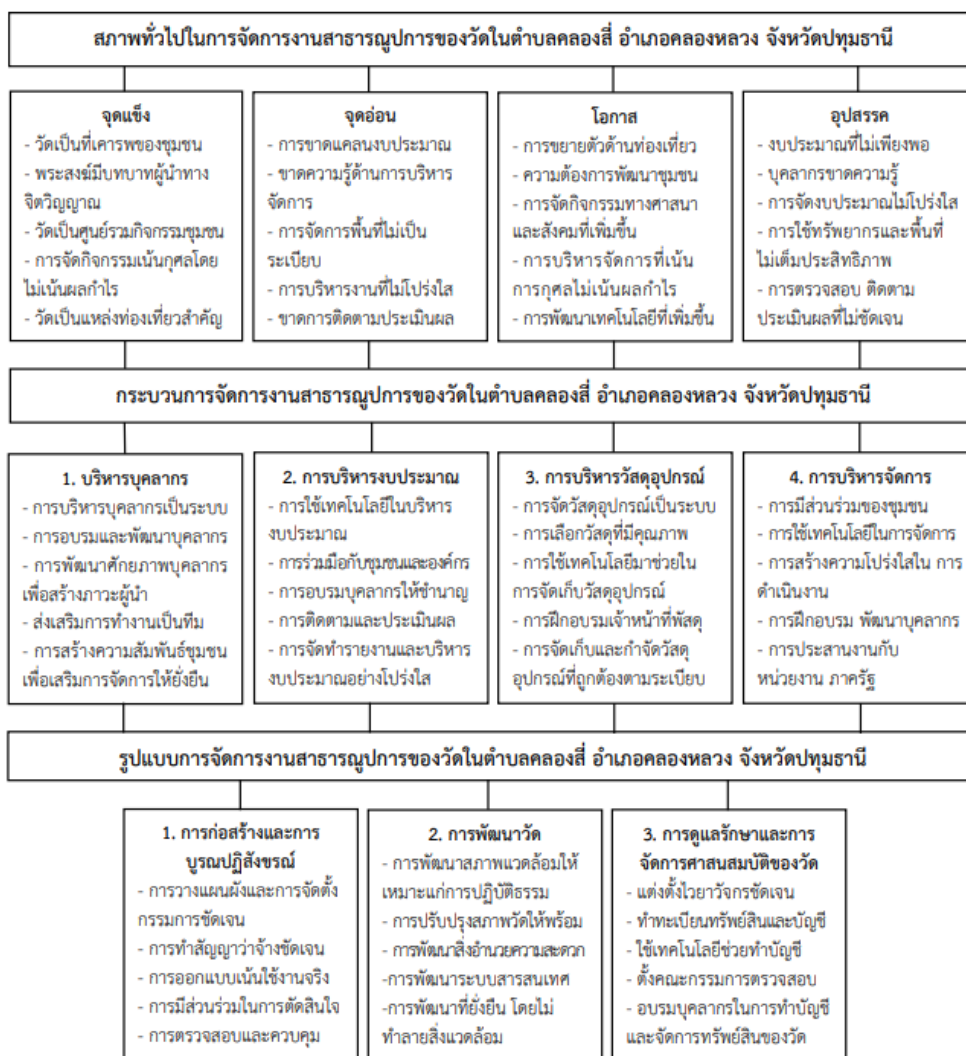
ปัญหาความโปร่งใสส่งผลต่อความไว้วางใจจากชุมชนและผู้บริจาค อีกทั้งการขาดการติดตามและประเมินผลทำให้ปรับปรุงกิจกรรมได้ยาก 3. โอกาส (Opportunities) วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวและสร้างรายได้เพื่อพัฒนาวัดยังมีบทบาทส่งเสริมการศึกษา สุขภาพ และสังคมของชุมชน กิจกรรมทางศาสนาเปิดโอกาสให้ร่วมงานกับองค์กรภายนอก และดึงดูดผู้มีจิตศรัทธา การใช้เทคโนโลยีช่วยให้วัดทันสมัยและเข้าถึงชุมชนได้ดีขึ้น และ 4. อุปสรรค (Threats) การพัฒนาวัดเผชิญอุปสรรค เช่น งบประมาณจำกัด บุคลากรขาดทักษะบริหาร และความไม่โปร่งใสในการจัดการ ส่งผลให้การดำเนินงานไม่มีประสิทธิภาพ การใช้ทรัพยากรไม่เหมาะสมและขาดการประเมินผลทำให้ขาดแนวทางพัฒนาอย่างยั่งยืน

2. กระบวนการจัดการงานสาธารณูปการของวัดในตำบลคลองสี่ อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 1. การบริหารบุคลากร วัดควรกำหนดโครงสร้างบริหารที่ชัดเจน อบรมบุคลากร และพัฒนาผู้นำภายในเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน การส่งเสริมการทำงานเป็นทีมและสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนจะช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืน 2. การบริหารงบประมาณ วัดควรใช้เทคโนโลยีติดตามงบประมาณ ระดมทุนร่วมกับชุมชน อบรมบุคลากรด้านบัญชี และติดตามการใช้จ่ายให้คุ้มค่า การจัดทำรายงานการเงินและเปิดเผยข้อมูลช่วยเสริมความโปร่งใสและความเชื่อมั่นจากผู้บริจาค 3. การบริหารวัสดุอุปกรณ์ วัดควรมอบหมายเจ้าหน้าที่ดูแลวัสดุ เลือกใช้วัสดุคุณภาพดี ใช้เทคโนโลยีติดตามสต็อก อบรมเจ้าหน้าที่ในการดูแลและซ่อมแซม จัดเก็บวัสดุอย่างเป็นระเบียบ และกำจัดวัสดุหมดอายุอย่างเหมาะสม เพื่อให้การใช้วัสดุมีประสิทธิภาพและยั่งยืน และ 4. การบริหารจัดการ วัดส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ใช้เทคโนโลยีเพิ่มประสิทธิภาพ เปิดเผยข้อมูลการใช้จ่าย อบรมบุคลากร และประสานงานกับภาครัฐเพื่อสนับสนุนทรัพยากรและงบประมาณอย่างยั่งยืน

3. รูปแบบการจัดการงานสาธารณูปการของวัดในตำบลคลองสี่ อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 1. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ วัดในตำบลคลองสี่วางแผนก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์อย่างเป็นระเบียบ โดยตั้งกรรมการผู้เชี่ยวชาญ ทำสัญญาว่าจ้างโปร่งใส ใช้ทรัพยากรคุ้มค่า และเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม พร้อมควบคุมวัสดุและบุคลากรให้โครงการสำเร็จตามแผน 2. การพัฒนาวัด วัดในตำบลคลองสี่พัฒนาสภาพแวดล้อมให้สงบร่มรื่น เอื้อต่อการปฏิบัติธรรม โดยจัดระเบียบพื้นที่ ปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก และใช้เทคโนโลยีเผยแพร่ธรรมะ นอกจากนี้ยังส่งเสริมการรักษาสิ่งแวดล้อมผ่านการปลูกต้นไม้และใช้วัสดุธรรมชาติ และ 3. การดูแลรักษาและการจัดการศาสนสมบัติของวัดการจัดการงานสาธารณูปการของวัดในตำบลคลองสี่เน้นความโปร่งใสและระเบียบในการดูแลศาสนสมบัติ โดยมีการแต่งตั้งไวยาวัจกรและผู้จัดการ

ทรัพย์สินอย่างชัดเจน การจัดทำทะเบียนทรัพย์สินและบัญชีรายรับ-จ่ายช่วยให้ตรวจสอบง่ายขึ้น นอกจากนี้ยังใช้เทคโนโลยีในการบันทึกบัญชี และตั้งคณะกรรมการตรวจสอบภายในเพื่อเสริมสร้างความโปร่งใส การฝึกอบรมบุคลากรและสร้างความตระหนักแก่ชุมชน ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพย์สินอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. วัดควรสร้างความร่วมมือกำหนดนโยบายกับชุมชนเพื่อกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างวัด ชุมชน และองค์กรภาครัฐเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากรของวัด
2. วัดควรจัดทำแผนพัฒนาทรัพยากรภายในวัดอย่างเป็นรูปธรรม รวมถึงการสร้างแหล่งรายได้เพิ่มเติมจากกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ การอนุรักษ์เชิงวัฒนธรรม เป็นต้น
3. วัดควรกำหนดมาตรการหรือแนวทางในการปรับปรุงสาธารณูปการที่ใช้ในวัดเพื่อให้สามารถรองรับการเติบโตของชุมชนและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ได้

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. วัดควรจัดการอบรมหรือสัมมนาเพื่อเสริมสร้างทักษะการบริหารจัดการโครงการสาธารณูปการให้กับพระสงฆ์ สามเณร และบุคลากรภายในวัด
2. วัดควรจัดตั้งคณะกรรมการร่วมกันระหว่างวัด ภาครัฐ และเอกชน เพื่อวางแผนและติดตามผลการดำเนินงานในโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสาธารณูปการ
3. วัดควรมีการดำเนินการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในด้านสาธารณูปการให้เป็นไปตามมาตรการหรือแนวทางที่วางไว้ เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของชุมชนและสามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาการพัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของวัดตามแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานี
2. การศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของพระสังฆาธิการในการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของวัดในจังหวัดปทุมธานี
3. การศึกษาประสิทธิผลการบริหารจัดการงานสาธารณูปการของวัดของคณะสงฆ์จังหวัดปทุมธานี

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2540). *คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ. (2540). *คู่มือเจ้าอาวาสว่าด้วยพระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบและคำสั่งของคณะสงฆ์*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.

- จันทร์ธานี สงวนนาม. (2536). *หลักการ แนวคิดทฤษฎีและเทคนิคการบริหาร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ.
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี. (2539). *หนังสือชุดคลื่นความคิดว่าด้วยสถาปัตยกรรมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูชลธารโสภิต (สายชล จิตตคุตโต). (2565). *การบริหารจัดการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จังหวัดปราจีนบุรี* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูศรีปริยัติวิสุทธิ (โกวิท อภิปัญญา). (2565). *วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์. แนวนโยบายแห่งรัฐอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา : การพัฒนางานสาธารณูปการต้นแบบของพระสังฆาธิการในจังหวัดนครราชสีมา. วารสารวิชาการและนวัตกรรมทางสังคมศาสตร์, 4(1), 121-137.*
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). *พุทธวิธีการบริหาร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปลัดนพรัตน์ สุ่มเธ. (2565). *การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดในจังหวัดนนทบุรี* (ดุขฎฐินิพนธ์พุทธศาสตรดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชปริยัติโมลี (ไพบูลย์ วิบุโล). (2554). *การบริหารกิจการคณะสงฆ์ของเจ้าอาวาสในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดสุพรรณบุรี* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ฤดีมาศ พรหมอารักษ์. (2565). *การจัดการศาสนสมบัติของวัดในตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.